

ÌTANIJÍ NÍPA ÒRÒ ÌṢÈLÚ NÍ ÌPELE ARA-ẸNI NÍNÚ ÀGBÉYÈWÒ ÀṢÀYÀN ÀWỌN EWÌ ÀPILÈKỌ (1999 – 2011)

Kèhìndé Timothy ELÚJULO (PhD)

DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.20775568>

Àṣamò

Ìṣe ti pò jaburata lórí òrò Ìṣèlú pàápàá jùlọ láàrín àwọn ènìyàn ní orílẹ̀dè Nàìjíríà sùgbón Ìtanijí lórí àwọn òrò tí kii se nípa òṣèlú ẹ̀lẹ̀gbẹ̀jẹgbẹ̀ kò fi bẹ̀e pò púpò. Ìwòye ìṣe yìí ni wí pé Ìṣèlú wà nínú ohun gbogbo tí a n se ní òde ìṣàlayé. Òṣèlú wà nínú ètò ìgbéyàwò, ìṣomolórúkọ, òkú sise, òrò ẹ̀sìn, òrò ajé, ètò ibàra ẹ̀ni gbé pò, ètò àwùjọ àti bẹ̀e bẹ̀e lọ. Láàrínà tí a rí nínú ìṣe yìí ni itopinpin irúfẹ̀ ìtanijí tí ó wà nínú ewì àpilẹ̀kọ nípa òṣèlú láti oḍún 2011. Tíòrì ìṣowọ-lo-èdè Marxist ni ònṣewádíí yìí yàn láyò nítorí tíòrì yìí rí lítirésò bí ohun èlò ijàjàgbara. Ìlànà ẹ̀kọ̀ àti ìṣàpẹ̀júwe lórí ewì ní ònṣewádíí lò gégé bí oṣbón ìṣewádíí. Fún idí èyí, oṣbón ìṣewádíí imò itayo nípa ohun tí a rí ni a se àmúlò. Ònṣewádíí yìí fura wí pé ká sàà ní gbogbo rògbòdìyàn tí ó n se lẹ̀ nílẹ̀, lẹ̀nu ìṣe àti ni orílẹ̀ èdè tí ó yàn ìṣejoba olówógbowó láyò ní imòtara-ẹ̀ni-nìkan; rògbòdìyàn, kòṣeẹ̀maníí fún irúfẹ̀ àwùjọ bẹ̀e wà. Lára ohun tí iwádíí yìí se fún àwùjọ imò ní wí pé nípa sise àfihàn irúfẹ̀ ìtanijí tí àwọn akéwí tí a wo ìṣe wọn nínú iwádíí yìí, a ti ri dájú wí pé, àwọn ònkòwé ilẹ̀ Afíríkà mọ̀ púpò nípa ètò ìṣèlú àti wí pé ìgbàgbọ̀ wọn kún ojú oṣùwọn láti yanjú gbogbo ìṣòro tí ó rọ̀ mọ̀ ètò òrò ajé àti ìṣèlú àwùjọ ìgbàlódé ní ilẹ̀ Nàìjíríà

Kókó Òrò: Ìtanijí, ijàgbara onípòjipò, Ìtakijí, Òrò ajé àti ètò ìṣèlú.

1. Ifáàrà

Ìṣe yìí jẹ̀ ohun tí ó dá lórí ìtanijí nípa òrò ìṣèlú ní ipele ti ara ẹ̀ni. Nínú ìṣe yìí àwọn òrò kán yẹ fún àgbéyèwò. Òkan nínú wọn ni òrò ẹ̀sìn. Òṣèlú ní se pẹ̀lú òrò agbára àti bí a se n ló ó ní àwùjọ ènìyàn. Ẹ̀sìn ni àwọn olóṣèlú n ló láti tẹ̀ orí àwọn tí wọn n joba lé lórí ba. Àwọn agbàterù èròngbà tíòrì Marxist n fi idi rẹ̀ múlẹ̀ wípé Lítirésò kò fi bẹ̀e se ànfààní fún àwùjọ ènìyàn nípa bí o' se n tan àwùjọ ènìyàn jẹ̀ pẹ̀lú òfin ká-sé-bí-won-tí-n-se-é; kí-ó-lè-rí-bó-ti-n-rí. Èyí kò jẹ̀ kí àwọn m̀èkúnnù rí ara wọn bí ẹ̀ni tí ó yẹ kí ó jà fún òmìnira ara wọn. Gbogbo àwọn nṣkan wònyí ní a yèwò nínú ìtanijí Nípa òrò ìṣèlú ní ipele ara ẹ̀ni.

Ìṣèlú

Ó tọ̀ kí á bi ara wa, 'Kín ni Òṣèlú tàbí Ìṣèlú?', 'Ta sì ni Òṣèlú?' Òpòlopò àwọn oṣògbón oṣòpòlọ̀ pípé tí sòrò nípa ìṣèlú àti ètò òṣèlú. Oláníyí (1990,5) gbàgbọ̀ wí pé nígbà tí ijàgbara nípa ètò pínpin àlùmónì tí kò ká rí bá ti n wáyé, ètè òṣèlú gbòdò jeyọ. Easton (1965, 35) náà gbàgbọ̀ wí pé òṣèlú máa n fi ara hàn nígbà (1965,35) tí òrò pínpin oṣò ilú bá ti n wáyé. Lára oṣò ilú tàbí oṣò àwùjọ tí Easton m̀enubà ni agbára, ipò, ètò àbò, ìbọ̀wọ̀ fúnni àti owó wà.

Àwàdà pònbélé ni Lasswell (1936, 44) fi òrò òṣèlú wé. Ó ní ìṣèlú dá lórí ohun m̀eta:

- Ta ló gba nṣkan?
- Ìgbà wo ló gba á?
- Báwo ni ó se gba á?

Adrian (1983, 63) tilẹ̀ fàáké kòrí ní tirẹ̀ wí pé gbogbo gbónmi-si, omi-ò-tó, ijà àjàkú akátá àti gbogbo iwà pákánleke ní àwùjọ èniyàn, ọ̀ṣẹ̀lú ní ó dá lé lórí. Adéyemí (2003,8) ni ó wá ẹ̀ ẹ̀hàdà gbogbo èrò wònyí nígbà tí ó sọ wí pé:

Politics is found in families, groups of kin of tribes, in villages, towns, regions, nation states or associations and in the modern world on a global basis. Politics is everywhere because man is a political animal. Politics is symbiotic science, humanities, languages, literature, education and social sciences.

Ìṣẹ̀lú wà nínú ẹbí, nínú ará, ní àárin ẹyà, nínú abúlẹ̀, ilú, ìran, orílẹ̀dè, tàbí iroye nínú ayé igbàlódé àbí ní àwùjọ adárhunrun. Ìṣẹ̀lú wà nibikíbi nítorí olóṣẹ̀lú ni èniyàn. Ìṣẹ̀lú ní nnkan láti ẹ̀ pẹ̀lú gbogbo ẹ̀ka imò láwùjọ yálá imò àfòjùrí sáyẹ̀nsì, ẹ̀kọ̀ nípa ihùwàsí ẹ̀dà, ẹ̀dè, lítírésò imò ẹ̀kọ̀ àti imò sáyẹ̀nsì ajemédàá.

Ó jẹ́ ohun tí ó nira gidigidi fún èniyàn láti sọ wí pé oun kí í ẹ̀ se olóṣẹ̀lú. Ète pónbélé ni kí èniyàn sọ wí pé oun kí ẹ̀ se olóṣẹ̀lú. Gbogbo wa ni ọ̀ṣẹ̀lú; gbogbo wa pátá sí ni olóṣẹ̀lú. Bí a ẹ̀ se n jẹun, ịṣẹ̀lú ni. Igbéyàwó, isomólórúko, isinkú àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ, ịṣẹ̀lú ni gbogbo won. Àṣà ikíni wa, ètò ịṣẹ̀lú ni. Kín ló dé tí egúngún fí n gbówó ọ̀de Ọ̀ṣogbo? Kín ni idí tí ọ̀rìṣà fí n gba tí ibòmíràn? Kín ló wà nínú awo orò tí obìnrin ọ̀ lè ẹ̀ se? Kín ló dé tí wón n fí èniyàn to dúró kí wón nílẹ̀ Ifẹ̀ ẹ̀ se ẹ̀bọ̀? Ète ọ̀ṣẹ̀lú ni idáhùn sí gbogbo ibéèrè wònyí. Sùgbón ká fura, gbogbo ịṣẹ̀lú kò ni ó jẹ́ mọ́ ẹ̀lẹ́gbéjẹgbé tàbí onípòjipò. Ó tún yẹ́ kí a là á wí pé gbogbo ohun tí ó bá ní í ẹ̀ se pẹ̀lú ètò àwùjọ – Ipò pínpin yálá ní ilàna ẹ̀sìn tàbí ọ̀rọ̀-ájé, gbogbo ọ̀rọ̀ onípòjipò tí ó níí ẹ̀ se pẹ̀lú lílólá ayé ju ara ẹ̀ni lọ, ètò ịṣẹ̀lú pónbélé níí ẹ̀ se.

Gbogbo ọ̀ṣẹ̀lú da lórí ọ̀rọ̀ agbára. Agbára níí ẹ̀ se pẹ̀lú ịṣẹ̀lú àti bí a tí n ẹ̀ se ilú láwùjọ èniyàn. Ibi tí agbára èniyàn bá sodo sí ní igbàgbò èniyàn sodo sí, ibi tí èniyàn bá tí n ri ounjẹ ọ̀òjọ̀ rẹ̀ ibẹ̀ ni agbára èniyàn wà. Agbára tí a fún èniyàn láti mọ́, láti ní àrídájú, láti ẹ̀ se àtupalẹ̀ nípa ìrírí èniyàn ni Ìlanijí Nípa Ọ̀rọ̀ Ọ̀ṣẹ̀lú ní ipele ara ẹ̀ni dá lé lórí.

Agbára tí a fún èniyàn láti dá èrò ara rẹ̀ pa láisí àtakò láti ọ̀dò ẹ̀nikẹ̀ni ní a n pè ní Ìtanijí nípa ọ̀rọ̀ ịṣẹ̀lú ní ipele ara ẹ̀ni. Ọ̀ṣẹ̀lú kò dá lórí ọ̀rọ̀ egbé ọ̀ṣẹ̀lú nikan. Ohun méjì péré ni ó jẹ́ wá lógún nínú àpilẹ̀kọ̀ yí.

- Èròngbà akéwì nípa ọ̀rọ̀ ẹ̀sìn
- Èròngbà akéwì nípa eto àwùjọ

Ó dára láti mọ́ wí pé ẹ̀dà èniyàn ní isẹ́ tí ó n ẹ̀ se fún ara rẹ̀, ọ̀ sì ní èyí tí ó n ẹ̀ se fún àwùjọ̀ rẹ̀. Ó tilẹ̀ tún ní èyí tí ó yẹ́ kí ó máa ẹ̀ se fún ẹ̀lẹ́dàá rẹ̀. Àwọn nnkan tí a menubà wònyí ní ó jẹ́ àwọn akéwì tí a n ẹ̀ se agbáyewò isẹ́ won nínú àpilẹ̀kọ̀ yí. Àimoye ni àwọn onkòwé tí won tí ko ipa nínú ìtanijí ọ̀rọ̀ ọ̀ṣẹ̀lú ní ipele ara ẹ̀ni sùgbón fún ànfààní àsikò àti ààyè, méta péré nínú won ni yóò jẹ́ àfòjúsùn wa nínú isẹ́ yí. Àwọn méta náà ni:

- Alàbá (1998)
- Adepoju (2005, 2007, 2011)
- Àrànsíolá (2010)

1.1.Ìtaniḵí àwọn akéwì yála akéwì aláḵosílẹ̀ tàbí alápilẹ̀kọ̀ lórí ọ̀rọ̀ ẹ̀sìn ní ìpele ara ẹ̀ni

Àwọn akéwì mètẹ̀tẹ̀ta tí a ń ẹ̀ ẹ̀gbéyẹ̀wò iṣẹ̀ wọn nínú àpilẹ̀kọ̀ yìí ní wọn mú ọ̀rọ̀ ètò àwùjọ̀ ní ọ̀kúnkúndùn.

Àlàbá (1998) ninu “Àgbàjù Àdùrà: Okùnfà Ìfàsáyìn” gbagbó wí pé, àṣeyọ́rí ọ̀mọ̀ èniyàn lórílẹ̀ ayé kò dúró sórí ilẹ̀ ijọ̀sìn àbí wákàtí tí a fí gba àdùrà bíkòṣe lórí ohun tí a fí àkókò ẹ̀ni ẹ̀. Ó tilẹ̀ bú ẹ̀nu àtẹ̀ lu gbígba àdùrà nikan láìní iṣẹ̀ kan gúnmò lówó. Àlàbá rí bí nńkan àlẹ̀bù láti gbé ọ̀rọ̀ ẹ̀sìn táyọ̀ iṣẹ̀ àṣelà. Àlàbá fúrà pé iwà ọ̀lẹ̀ pátápátá gbàà ní kí a fí gbogbo àsikò gba àdùrà; kí a fí iṣẹ̀ ọ̀òjọ̀ ẹ̀ni sílẹ̀ láìṣe. Àlàbá (1998,1) ní iwà ọ̀mùgò, iwà ọ̀lẹ̀ àtí imẹ̀lẹ̀ ní kí ẹ̀dà máa retì iṣẹ̀ iyànu láìṣà igi lógbẹ̀, láita ọ̀gùrò lófà, kò tònà láti gbé ẹ̀nu sókè nídií ọ̀pẹ̀. Ẹ̀ gbọ̀ bí ó ẹ̀ wí:

Àgbàjù Àdùrà

Ló sọ wá dèrò ẹ̀yìn ní àgbáyé...

A mú'ṣẹ̀ Ajá

A sọ ọ̀ diṣẹ̀ Ẹ̀sìn

Ohun tó yẹ ká gbìyànjú mú

Nípa lílo ipá t'Ọ̀ba-Ñlá fí kẹ̀ wa:

A wáá mú gbogbo ẹ̀, gbògbò ẹ̀

A fí í kalẹ̀ f'Édumàrè

Lójú àwọn aláimòkan iwà àtí ọ̀rọ̀ aláìgbàgbó ní ohun tí Àlàbá (1998) sọ yìí.

A rí dájú wípé Àlàbá kii ẹ̀ kẹ̀fẹ̀rì rárà. Ọ̀gbòntàrigi ní Àlàbá nínú ijọ̀, elétò sì ní pẹ̀lú sùgbón Àlàbá kò gba wèrè mọ̀ ẹ̀sìn rárà. Ó lòdì sí àdùrà àgbàjù dípò iṣẹ̀ síṣe. Àlàbá tilẹ̀ gbagbó wípé iṣẹ̀ láà ẹ̀ kí á le jàrẹ̀ ọ̀sì. Nínú ifọ̀rọ̀wé̀rò̀ tí olùṣewádíí yìí ẹ̀ pẹ̀lú Àlàbá nínú ọ̀gbà igbókòsì Fásitì Èkó ní àgbà Ọ̀jògbón yìí ti sọ pé:

Where I am going to get my value is where my power lies. I am not only committed to prayers but also to seeking knowledge. If I need to read any paper and make comments, no prayer or vigil can prevent me from doing so. That is my own politics. That in itself is a religion of man.

Ibi ti mo ti máa rí ànfàání mi ní agbára mi sodo sí. Kí í ẹ̀ àdùrà nikan ni ó jẹ̀ mí lógún sùgbón wíwá imọ̀. Tí ó bá tọ̀ kí n ka iwé kan, kí ń sì sọ ẹ̀ròngbá mi lórí rẹ̀, kò sí àdùrà tàbí iṣọ̀ ọ̀ru tí ó le dí mi lówó. Ìṣẹ̀lú tẹ̀mì lèyí. Ẹ̀yí gan-an sì ní ẹ̀sìn ẹ̀dà

Àlàyé tí Àlàbá ń ẹ̀ nínú àyọ̀kà yìí ní wí pé, àdùrà nikan kò tó; ó tún fálà fún iṣẹ̀ síṣe pẹ̀lú. Gbogbo igbà tí fàà-ká-ja bá ti wà ní àwùjọ̀ láàrín àwọn ọ̀lọ̀rọ̀ àtí àwọn ọ̀tò̀sì, àwọn tálàkà ní o máa ń pariwo lẹ̀ bá Ọ̀lọ̀run. Ẹ̀yí já sí wí pé ìrẹ̀nìjẹ̀ ní ó ń ẹ̀ okùnfà igbéláruge ọ̀rọ̀ ẹ̀sìn. Bóyá ní ọ̀rọ̀ ẹ̀sìn lè jẹ̀ àwùjọ̀ lógún tó ẹ̀yí tí ohun tí ó tọ̀ sí Kẹ̀hìndé bá tọ̀ sí Táyé.

Àgbàkàdò tí àwọn alágbára fí ọ̀rọ̀ ajé ẹ̀ ni ó fà á tí èrò fí pọ̀ ní ilẹ̀ ijọ̀sìn tó ẹ̀yí. Tí ohun ọ̀rọ̀ ajé bá kárí, mẹ̀kúnnù kò ní lẹ̀ máa fí ẹ̀jọ̀ olówó sun Ọ̀lọ̀run. Fífejọ̀ sun Ọ̀lọ̀run ní àgbàjù àdùrà. Ọ̀lọ̀run kí í ẹ̀ pidánpidán; ọ̀pọ̀ ohun tí Ó lè ẹ̀ ni kí í fẹ̀ ẹ̀.

Ẹ̀yí tí ó burú jù ní wí pé ọ̀pọ̀ nínú àwọn arẹ̀nìjẹ̀ ní kò ní ju awà sílẹ̀ ní ẹ̀rọ̀ wọ̀rọ̀wọ̀ tí àwọn tí a ń rẹ̀jẹ̀ kò bá lo ipá. Àwọn tí ó yẹ kí ó lo ipá wà ní ilẹ̀ ijọ̀sìn tí wọn ń gba àdùrà àgbà wonkoko. Ẹ̀yí gan-an ní ó mú ijà àjàkú-akátá láàrín tálàkà àtí ọ̀lọ̀rọ̀ rọ̀rùn fún àwọn Ọ̀lọ̀rọ̀. Iwà imẹ̀lẹ̀ àwọn tí a ń rẹ̀jẹ̀ ti di ohun ànfàání fún àwọn arẹ̀nìjẹ̀.

Ní ero irúfẹ̀ èniyàn bí Àlàbá, ẹ̀ni máa là gbòdò gba àdúra níwọn, ko ẹ̀ṣẹ̀ kárakára, kí ó sì gbógun tí iwà àfipá rẹ̀ ní jẹ. Má kánjú lówó, ojú ogun níí gbe, mà pòṣẹ̀ṣẹ̀ lówó ń bẹ̀ lónà ojà. Bó-pẹ̀-bó-yá-mà-lówó; àwọn ń bẹ̀ lóko baba wọn tí wọn ń fẹ̀sùn ọ̀ṣu panu. Èyí gan-an ní gbàgede tàbí oríta tí èrò Àlàbá tí papọ̀ mọ̀ tí Karl Max (1842) gégé bí Ruis (1976:142) ẹ̀ ti ẹ̀ àtupalẹ̀ rẹ̀ wí pé”

Religion is an opium of the people: an instrument in the hands of the rich to keep the poor in servitude by distracting the attention of the masses upward instead of looking inwards.

Èsìn ni a lẹ̀ ẹ̀pẹ̀júwe bí ọ̀tíkà tí a fún èniyàn mu; ọ̀ rí bí ohun èlò ìmúnisin tí àwọn ọ̀lórò ń lò lóri àwọn ọ̀tòṣi láti fí wọn sì ipò isínrú ilú nípa mímú ojú wọn kúrò láti máa wo ohun tí ó wà nínú ju èyí tí ó wà lókè lọ

Atótónu Karl Marx àti Àlàbá dá lóri àkòrí wí pé.

Ohun èlò ìmúnisin àti isínrú ilú ni èsìn.

Ó yẹ kí àwọn ọ̀nsínrú ja ijàgbara kúrò lówó àwọn amúnisin.

Iwà ẹ̀gò, dindínrin àti ọ̀pònú ni ọ̀rọ̀ èsìn jẹ̀ ní ọ̀pọ̀ igbà àti wípé àdúra takuntakun tí kò ní èrè ní àgbàjù àdúra jẹ.

Ohun míràn tí a ẹ̀ àkíyèsí ni wí pé, ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ àwọn ẹ̀lèsìn tí sọ àdúra gbígba àti ilé-ìjòsìn lílọ̀ di ọ̀wò. Irúfẹ̀ àwọn èniyàn wònyí kò ní ipa kanka tí wọn ń kó ẹ̀tò ọ̀rọ̀ ajé àti igbáyegbádùn àwọn èniyàn àwùjọ.

Èrò Àlàbá wònyí kò yàtò sí èrògbà Pọ̀lùlù tí í ẹ̀ ọ̀mọ̀ ẹ̀yìn Jéésù gan-an alára. Ẹ̀ gbọ̀ bí ó ti wi nínú Tesalonika kejì:

For even when we were with you, we gave you this command, if anyone will not work, let him not eat. For we hear that some of you are living in idleness, mere busy bodies. Now, such persons we command and exhort in the Lord ... to do their work in quietness and to earn their own living.

(The Holy Bible KJV, II Thessalonians 3: 10 – 13)

Nígbà tí àwá wà pẹ̀lú yín, a fún yín ní ọ̀fin yíí wí pé, ẹ̀ní tí kò bá ẹ̀ ẹ̀ṣẹ̀; kò yẹ kí o jẹun. A gbọ̀ wí pé ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ yín ń ẹ̀ imẹ̀lẹ̀, olóòrayẹ̀, àwọn irúfẹ̀ èniyàn wònyí ni a pàṣẹ̀ tí a sì fí Olúwa Ọ̀lórún gbà ní iyànjú láti ẹ̀ ẹ̀ṣẹ̀ wọn ní idákẹ́jẹ́, kí wọn sì gba owó ọ̀yà wọn.

Eléríí wo ni a tún ń wá?

Èrògbà Àlàbá (1998) àti Pọ̀lùlù ọ̀jísẹ̀ Ọ̀lórún Alààyẹ̀ kò ta ko ara wọn. Àwọn èniyàn tí kò bá ẹ̀ṣẹ̀ kò tò láti jẹun. Ẹ̀bí ló yẹ kí ó pa akọ̀ mọ̀nnámọ̀ná wọn kú. Ẹ̀ ní kò tilẹ̀ tọ̀nà láti jẹ̀ ọ̀jísẹ̀ Olúwa Olówógbowó ni ọ̀de àsikò yí; kí olúkúlukú èniyàn wá ẹ̀ṣẹ̀ lọ. Tí gbogbo pásítò bá ní ẹ̀ṣẹ̀ lápá, ịsọ̀ ọ̀ru ojoojúmọ̀ á káṣẹ̀ nílẹ̀. Èrògbà Àlàbá kíí ẹ̀ èrògbà ọ̀sọ̀dì-sí-kírísti nítorí pé ó bá ilàna Pọ̀lùlù, iránsẹ̀ Ọ̀lórún Alààyẹ̀ mu.

Ìbèèrè tí ó ń fẹ̀ idáhùn gan-an ni wí pé kí ní idí tí àwọn ẹ̀lèsìn nínú Ọ̀gbà Àjàrà Ọ̀lórún fí tako ilàna Ọ̀lórún lóri ọ̀rọ̀ ẹ̀sìjẹ̀ ajé? Èsì ibèèrè yíí ni pé ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ọ̀sìsẹ̀ nínú ọ̀gbà Àjàrà Olúwa tí sọ ọ̀gbà Àjàrà di Ọ̀jà ịsòwò. Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ mùsùlùmí tí sọ Ịsáwákà di Ịsáwówó. Èyí bí Adépòjù (2005) nínú tò bẹ̀ẹ̀ gégé tí ó fí wí pé:

Girigiri ẹ̀ṣẹ̀ dindínrin ọ̀pònú

Wọn ń wọ̀ lọ s'Ìkòtún Egbè,

Níbi tí'ró gbé ń tà bí àkàrà gbígboná.

Ẹ̀ wá lọ wẹ̀sín àwọn ọ̀mọ̀ adáríhunrun.

Tẹ̀mítọ̀pẹ̀ Jọsùà tò ń gbà wọn lójú tidi bọ̀gbẹ̀

Wọn ń forí balẹ̀ ní Sínágógù Èṣù

Balógun èse ni ẹ bèèrè bẹ ẹ dé Sínágógù wàyó
 Ó gbóná nínú oníwàyó igbàlódé
 Ó fowọ onròrò rá'mọ lórí orí ruke
 Afínjù alujibìtì títì rọ wọn lágbo dàáná
 Ó fí Sínágógù dókòòwò Èsù

Ìbínú Adépòjù yí fí idí àlàyé Lenin (1972, 46) mulẹ wípé, ifẹ nípa ọrọ ajé àti ètò ìṣuná ní ó n fa ìjágbara ni àwùjọ èdà èniyàn. Òjìṣe Ọlórùn tí ó fẹ lálùjọ ni ilẹ èniyàdúdú bí orílèedè Nàìjíríà gbòdò gbìyànjú kojá Mòṣàláší àti orí pẹpẹ. Èyí gan-an ni Adépòjù rí tí ó fí sọ pé:

Olórí kógúnú, olórí boobo
 Abdul Jabaru tí mo kilò fún lójósí
 Ó yíwọ fÓlóríbúrúkú àbí ò yíwọ?
 Jagunlábí ti n dako àbí ò mọ dako
 Ẹ ẹ rántí Samuel Asólò, ẹni
 Èdùmàrè n bínú sí
 Ó ti sá kúrò ní'Bàdàn

Orí ahon lásán ni ọpọlọpọ ẹlẹsín tí n sọrọ èmí. Nínú ọkàn wọn, ètò ọrọ ajé gan-an ló jẹ wọn lógún.

Bá wo ni àfàà àti àlùfàà kò se ní lu jìbìtì? Wọn fẹ wọ aṣò àsikò; wọn fẹ gun mótò òlá; wọn sì fẹ wọ bàtà igbàlódé. Nípa èyí, ó di dandanwọn ní láti rẹ àwọn olùjòsín jẹ. Èyí seé se nítorí pé ẹsín ni ohun irẹniṣe tó lòòrín jù ní ọde àgbáyé.

Àrànṣíolá (2010,17) ní èniyàn tí ó sín Àlàbá jẹ. Òun tilẹ sọ wí pé ko gbòdò sí àfipá se tàbí àìgbòdòmáse nínú ọrọ ẹsín; ẹsín ò gbòdò fa ìjà. Ẹ gbó bí ó ti wí:

Kí ló fàá tẹ n jà nìbẹun?
 Nítorí pé Sàngógbèmí ò gbésín ga ni
 Nítorí pé Sàlámótù ò ké yéèpà
 A n jà nítorí pé Mátíù ò Sálámò
 Ẹ n lẹ o, Òmùgò tí n gbèjà Jìhófà
 Baba ti dá wa sáyé tan ká tó mọ baba
 Èdùmàrè ti gbésín kalẹ lónà ìròrùn
 Bólúkálukú ti fẹ ló yẹ ká sin baba.

Àwọn ẹlẹsín àjàkúakátá kò jà lásán; wọn n ja nítorí àpò ara wọn ni. Ọnà méjì ni a lè fí yànnà ná atótónu Àrànṣíolá. A lè sọ wí pé Àrànṣíolá jẹ ọkàn lára àwọn èniyàn alálágbaja àwùjọ tí ó gbàgbó wí pé “bóyá-lowó; dandan niku”. Ní idà kejì, ó lè jẹ ọkàn lára àwọn èniyàn tí ó gbàgbó wí pé ó yẹ kí á máa lo lítírẹṣọ gégé bí irin iṣe tí a fí n tu àwọn m̀̀kunnù Ọlórùn nínú tí a sì fí n mú kí ìyànṣe àwọn arénijẹ máa tẹ síwájú.

Fún irúfẹ àwọn èniyàn wònyí, gbogbo àìdógba tí ó bá wà nínú ètò ọ̀̀sèlù àti ọrọ ajé jẹ àmúwá Ọlórùn, kò sì tònà kí èniyàn máa bá ẹlẹdàá ara rẹ jó gbagídí.

Ọpọlọpọ èniyàn tí ó wà nínú ayé àkámara yí ni wọn n jẹun nínú màdàrú. Nínú idàrúdapò ni wọn ti jẹ. Nínú igbágó rùkèrúdò ni màrìwò ọrọ ajé tiwọn gbé n se ẹ̀̀sọ.

Èyí ní èdùn ọkàn àwọn ẹlẹsín àbáláyé tí wọn bá n kòrin pé:

Ẹ jẹ kónífá bọ 'fá
 Ẹ jẹ kólòsun ó bọsun
 Ẹ jẹ kónífá bọ fá o o o

Ẹ jẹ kólòsún ó bọsun
Ẹ jẹ kólórò ó borò
Káyé ó le gún.

Awá rí ọrò èsìn nínú tí àwọn akéwì se ní àlàyé nínú àpilẹ̀kọ yìí gégé bí ewì ìṣelú nítorí pé bí òṣelú bá jẹ ọ̀nà tí a fi ń sètò' ara wa ní àwùjọ àti àgbára tí a fi ń kún un, ó dájú pé ewì nípa èsìn jẹ ewì tí ó rọ̀ mọ̀ òṣelú. Ìwà ìrénijẹ, ìtanijẹ, kárí dúdú, ká sọ pé funfun ni tí ó wà ní ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ilé ìjòsìn. Kí á máa wo ọ̀rò-èsìn bí àtẹ ìṣelú nítorí pé inú òṣelú ní irúfẹ̀ àwọn ìwà tàbí èrò kán wà ní àwùjọ tí ó maa ń se ìtanijí nípa ètò àwùjọ. Tí a bá gbìyànjú láti sá fun àti se àmúlò àwọn ìwà àbí èrò wònyí ní àwùjọ, minimini ni àwùjọ máa tòrò bí omi tí a fi òwúrò kùtùkùtù pọ̀n.

Kínì irúfẹ̀ àwọn ìwà tàbí èrò wònyí:

Àwọn olórí elèsìn ti mòòmò gbé ìṣelú wo ọ̀rò èsìn nípa gbígbe ètò ọ̀rò ajé wò ó.

Ìṣelú pónbélé ní ètò ọ̀rò ajé.

Gbogbo igbà ni a máa ń bèèrè pé:

- a) Tání ó gba owó?
- b) Tani ó ń pín owó?
- d. Bá wo ni a se pín owó?

Ẹni yòowù tí ó ń pín owó ni alágbára. Alágbára ni ajunilo. Ajunilo ni ó sì lè ju ni nù. Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ eni èsìn ni wón ti di alágbára nípa egbelemùkú owó tí wón ní lówó. Àwọn wònyí ni arénijẹ nígbà tí àwọn ọ̀pẹ̀ ọ̀mọ̀ ijo jẹ ẹni a ré jẹ. Gbogbo igbà tí ìrénijẹ bá tí ń wáyé lówùjọ, ìṣelú tí gbé orí wò inú ètò náà.

A mò-ón-mò gbé ewì Àráníolá kalẹ̀ bí ewì òṣelú nítorí pé ariwo àlàáfia ni ó ń pa. Láisi àlàáfia, kò lè sí itèsiwájú, bí itèsiwájú kò bá sí, asán ní ọ̀mọ̀ ẹ̀dá wà. Yorùbá ọ̀ gò nígbà tí wón sọ pé:

Bí ọ̀dẹ̀ ọ̀ dùn, bí igbẹ̀ nílúú rí.

Bí ilú ọ̀ sì dùn, kò sọmọ̀ tálákà tí ó ròde ẹ̀mu.

Àlàyé ọ̀kẹ̀ yìí ń fi yé wà pé nínú àlàáfia ni ayé ti lè dáadé. Bá wó ni àlàáfia fi lè jọba. Ọ̀nà méjì ni àlàáfia fi lè jọba.

- a) Yàlà kí á dí àláfò fẹ̀rẹ̀gẹ̀dẹ̀ tí ó wà láàrin àwọn tí ó ní àti àwọn tí kò ní.
- b) Àbí kí àwọn mẹ̀kúnnù Ọ̀lórún kí wón gba kámú ; kí wón máa dúró de ìjọba ọ̀rún. Ẹ̀yí á jẹ́ kí olówó máa lówó sí, kí àwọn ọ̀tòsì máa páfọ̀ nínú ìṣẹ̀ àti ọ̀sì.

1.2. Níní àgbóyẹ̀ pẹ̀lú àwọn akéwì àgbéyèwò nínú àwùjọ ni ìpele ara ẹ̀ni.

Àwọn nńkan méta ni ó jẹ wá lógún.

- a) Ìmọ̀tara ẹ̀ni nikan
- b) Ìwà ọ̀mọ̀lúàbí
- d) Ikú àlùmúntù

A fẹ̀ mọ̀ ihà tí àwọn akéwì tí a yàn kọ̀ sí ọ̀kọ̀ọ̀kan nínú àwọn àkòrí ọ̀kẹ̀ wònyí.

Níwón igbà tí ó jẹ wí pé, inú Lítírésò àwùjọ ni a ti lè mọ̀ ihà tí àwọn ènìyàn àwùjọ kọ̀ sí' akòrí ọ̀rò, ó yẹ́ kí á lè mọ̀ ihà tí àwọn ọ̀nńkọ̀wé yìí kọ̀ sí àwọn àkòrí tí a fẹ̀ gbéyèwò wònyí.

1.2.1. Ìmọ̀tara-ẹ̀ni-nikan

Nínú àlàyé Naguib (1990,108), selfishness is a condition of putting one's own interests before those of others. *Ìmọ̀tara ẹ̀ni nikan ni ìwà gbi'gbé ifẹ̀ ẹ̀ni sáájú ifẹ̀ àwọn ènìyàn yókù.*

Ìwà yíi jẹ ìwà tí ó burú gbáà nínú àwùjọ èniyàn. Ó jẹ ìwà tí ó lòdì sí ìwà, iran-ara-ẹni-lówó èyí tí ó n mú àwùjọ dàgbà sòkè. Èşin tí ó jẹ ẹranko lásanlásàn a máa fí ọmọ ara rẹ sílẹ láti pọn ọmọ ọlómọ, átóńtorí ọmọ èniyàn tí ó yàtò sí ẹranko. Adépòjù àti Àránşíọlá rí ìwà imọ tara-ẹni-nikan gégé bí ìwà tí ó burú jù nínú àwùjọ èniyàn.

Nínú ewì “Òwèrè Èniyàn Méjì Péré”, Àlàbá (1998, 60) fí tíọ́rí Máásísàmu gégé bí ọga rẹ, Akinwúmi Íşọlá şe şàlàyé fún-un. Ó ní: ‘Èniyàn Méjì péré ló n bẹ lóde íşáláyé.’ Orúkọ tí ó pe ẹni-àkókọ ni:

Ají-láàlá-Ọşó, ajísúnkún-un rírí jẹ.

Èni èkéjì ni,

Ají-láàláìşé, ajíjeun tó fẹ jẹ.

Èróngbà, àwọn èniyàn méjì yíi yàtò gédéngbé, sí ara wọn.

Ajílààláòşó n fẹ àyípadà nínú igbésí aye’ rẹ. Egbó bí ó ti wí:

Káyé ó má şe dúró gbọn-in sójú kan

Kaye ó yípo, kí ibi ó dire

Kíşèşé ó paradà kó dọrò itàn

Èrò, yí tako tí ẹnikejì ẹni tí kò fẹ kí àyípadà bá ètò ayé ọun. Ó ní:

...Kálé ó dára foun

Koun àrídunnú oun máşè dàrípòşé

Kíre o má dibi foun

Káyé ó dúró gbọn-in bó şe dúró

Káyé ó ma şe yèèpè lèşé oun

Kòrò ọun má lọ dişé gbèyin

Nínú àyọlò yíi, a fura pé bí èşé méjì şe n jìjádù ọnà bèè ni àwọn èniyàn méjì (tí ó dúró fún isòrí èniyàn méjì láwùjọ náà şe n ja ijà, àjàkúakátá ní àwùjọ. Ídí ni pé ọtòtòtò ni èróngbà olúkúlùkù èniyàn láwùjọ. Èyí gan-an ni ó n fa gbọn-mi-si-omi-o-to tí ó n şelẹ láwùjọ. Wàhálà yíi dá lórí ohun mètá:

- a) Àwọn areņije àti àwọn tí à n rẹjẹ.
- b) Àwọn tí a n rẹjẹ n fẹ láti kọ iyà.
- c) Àwọn areņije fẹ kí irejẹ máa tè síwájú

Àfiwé tààrà ni itàn Ajílààláòşó àti Ajílààláìşé nínú Òwèrè sí èróngbà Karl Marx àti Fredrich Engels jẹ. Ajílààláìşé àti Ajílààláòşó ní ó jẹ onímọ tara ẹni nikan. Àwọn méjèèjì jẹ ẹni tí ó n wá ọgo tí ara rẹ nikan. Èniyàn kán n fẹ àyípadà, ẹnikejì n fẹ kí ohun gbogbo, dúró bí ó şe dúro. Ifẹ inú wọn nípa ọrọ ajé ni ó fa ipo tí oníkálukú yàn láyò. Imọtara-ẹni-nikan ni tíọ́rí Marx gbàgbó wí pé ó n fa faákája ní àwùjọ. Èróngbà Karl Marx yíi wà ní ibámu pèlú èróngbà Mbah àti Mbah (2007, 27). Ohun tí ó sọ ni wí pé a lè şe àlàyé litíréşó láti ara àjàkú akátá tí àwọn èniyàn n ja ní àwùjọ nítorí àtişe alábápín nínú ànfiàni àwùjọ tí kò tó. Ijà nípa pínpin mùdùnmùdùn ọrọ ajé kò lè parí láéláé nítorí pé ọjó a bọlá la bérin, níjó a bí èyàn, lá bí wàhálà.

Àlàbá àti Àránşíọlá gbàgbó pé imọtara-ẹni-nikan jẹ ohun pàtàkì tí olórí gbódò ni láti le fí èdò lórí ọronró lórí ọba. Ifẹ gbogbo èdá ni láti ní imọ ti ara ẹni. Tí imọ-ara-ẹni-nikan bá mú ìwà rere lówó ayé máa n dùn ju ẹran dínín lọ. Şùgbọn tí ó bá jẹ ‘TEMI’ nikan ni ó dá lé lórí, ayé máa n bàjẹ ju ọgèdè rírá. Èyí ni bí Adépòjù (2007) şe şàpèjúwe ‘TEMI’:

Àwọn ni baba olè apàniyàn ...
 Àwọn gan-an ní wọn yó tán
 Tí wọn n mébí í pa gbogbo wa
 Àwọn gan an sì ni wòbià,
 Wònbilíkí aláiláànú lójú
 Wọn dájú, wọn yonímò-òn tara ẹni nìkan
 Àwọn ni wọn n bẹ lóri ẹsin
 Tí wọn n tapá kaka
 Àwọn lá fẹ ká jẹ, má fẹ ká yó
 Tí í fún ni lẹran àgbò ó sìn.

Àyọlò yìi ṣàlàyé ojú tí àwùjọ Yorùbá fí wó ìmọtara-ẹni-nìkan: Ojú yìi kan náà ni Ndubuisi (1999,98) fí wò ó nígbà tí ó wí pé: “No man wants to be cheated. Besides, inequalities in human nature is the cause of class stratification”

“Kò sí ẹdà aláàyé kankan tí ó fẹ kí á rẹ òun jẹ. Bẹẹ ni ètè ìrẹ̀nìjẹ àti ìmúnìsìn ni àwọn àjunilọ̀ iwòyí fí n sara rindin”.

Ìwònyí ni iwòye Adépoju nígbà tí ó ẹ̀ ẹ̀pẹ̀júwe àwọn Ajunilọ̀ ni sọ́kí nínú àyọlò yìi:

Àwọn la fẹ ká jẹ
 Máa fẹ ká yó
 Tí fún ni lẹran àgbò ó sìn

N ẹ kí ló dé tí wọn n fún ni lẹran àgbò sìn? Àgùntàn ló n bí àgbò. Àgbò kí bímọ. Ẹni tó bá fún ni lẹran àgbò sìn, àgbàlagbà ọ̀sìkà ni. Ẹranko tí a kò leè jèrè rẹ̀ ni àgbò. Kò ní iwúlò kankan ju pé kí a pá jẹ lọ. Ètè àti ju ara lọ ni ó n bí ìmọtara-ẹni-nìkan, iwá yìi náà ni ó n bí tẹ̀mbẹ̀lẹ̀kun àti ọ̀tẹ̀ nílẹ̀ dúniyàn. Ọ̀tẹ̀ àti dúkúù ni kí jẹ kí àwùjọ rọ́jú. Àirọ́jú àwùjọ ló n fà ifàsẹ̀hìn nípa idàgbàsókè àwùjọ.

1.2.2. Ìwà Ọmọ́lúàbí

Ọmọ́lúàbí ni Yorùbá n pe èniyàn tí ó ní iwà rere. Kò sí ohun tí ó to iwà rere nínú iwà tí ó yẹ kí aṣáájú ní. Nṣe ni ó dára, ó sì rewà púpọ̀púpọ̀ kí olórí ó jẹ olódodo, ẹni tí a lè fókàn tán. Kí aṣáájú jẹ oníwà tútu bí àdàbà, àwọn wònyí ni iwà ọmọ́lúwàbí ní àwùjọ Yorùbá.

Tí olórí kò bá fí ìbẹ̀rù sínú ilú, àbùkù nílá ni. Aṣáájú tí kò ní òótó kí í ní ìkímí àti àṣẹ láti jọba. Nítòótó ọ̀fin àwùjọ deè pé kí gbogbo èniyàn wà ní òminira sùgbón ọ̀fin yìi náà ló sọ pé òminira lágbájá kò gbọdọ̀ jẹ idààmú fún Tàmedo. Eyí gan-an ni iwòye Hobbes (1651) gégé bí a ẹ̀ káà nínú Ndubuisi (1999) pé:

By nature, man loathes to be exploited. However, enslavement and exploitation are the main weapons wielded by the capitalist system of production.

Ọ̀ju àwùjọ ní agbekale tí ó dá lóri ohun tí àwùjọ kò fẹ̀ tàbí tí ó lòdì sí. Ọ̀fin yìi dijú púpọ̀ sí iwà tí ó lè fa ìsọ̀rì fún ọ̀mọ̀ ẹ̀dà èniyàn tàbí ipalára fún àwọn tí ó yí ká

Gégé bí àlàyé Hobbes àwọn ọ̀fin àwùjọ wònyí wà fún lílọ̀ nínú àwùjọ láti mú mkí àwùjọ ní ètò. Yálà a kọ̀ sílẹ̀ tàbí a ò kọ̀, àwọn ọ̀fin wònyí ni amódepe fún ètò àwùjọ.

Ọ̀fin àwùjọ (yálà a kọ̀ ọ̀ sílẹ̀ tàbí a kò kọ̀ sílẹ̀) lòdì púpọ̀ sí iwà àfowórà tàbí olẹ̀ jíjà. Ọ̀fin yìi kò gba èniyàn láàyè láti pa èniyàn tàbí kí èniyàn pa ara rẹ̀. Ọ̀fin àwùjọ kò fí ààyè sílẹ̀ fún ka yaró lára èniyàn tàbí ẹ̀ ẹ̀kóríra tàbí ẹ̀ ẹ̀sáátá. Ìbẹ̀rù Ọ̀lórún, ìtẹ̀ríba àti ìbòwọ̀ fún àgbà jẹ ọ̀fin àwùjọ tí a kò kọ̀ sílẹ̀. Ndubuisi tun sọ síwájú sí i wí pé:

A law of nature is a precept or general rule found out by reason and by which a man is forbidden to do that which is destructive of his life or taketh away the means of preserving the same and to omit that by which he thinketh it may be best preserved.

Òfin àwùjò ní kòkàárí ètò àwùjò tí a fi iwòye gbé kalè tí kò sì fún èniyàn ní ànfààní láti ɣe sùtá sí ẹmí ara rẹ tàbí kó tilẹ gba ẹmí ara rẹ tàbí kí ó tilẹ mọmọ gbá ohun tí ó n ɣe àkóso ẹmí yí tàbí kí ó ɣe àyókúró ohun tí a fi n ɣe àkóso ẹmí wònyí.

Ohun tí ó jẹ Àlàbá, Àdépòjù àti Àrànsíolá lógún ni bí aɣe lẹ mú àwọn òfin wònyí wá sí imúɣe nínú àwùjò. Òfin wònyí, ètò àlàáfíà kò lẹ fẹsẹ múlẹ ní àarin àwùjò.

Làísí àwọn òfin wònyí àwùjò kò lẹ rójú; àwùjò kò lẹ ráyẹ. Eku kò ní ké bí eku bẹẹ ẹyẹ kò ní fohùn bí ẹyẹ. Ìwà Ọmọluàbí ló n jẹ kí àwùjò tòrò, kò sì ní àlàáfíà.

Adéyemi (2005,1) ní iwòye èyí nípa ìwà ọmọluàbí tí ó sọ pé:

When the writers who have been described as advocates of radical social changes are inspired to encourage the preservation of natural laws of the society for which they write must maintain at least a minimum level of balance...

Nígba tí àwọn ònkòwé tí a ti rí gégé bí alágbàwí yìpadà, iṣẹlẹ àwùjò ni a tún rí gégé bí olùdààbòbò òfin àwùjò nínú èyí tí wón n kọ nípa rẹ gbódò gbìyànjú láti ríi wípé àwùjò fi ẹsẹ múlẹ daindain.

Ohunkóhun yòowù tí wón bá kọ ni a gbódò rí gégé bí ohun tí àwọn gan-an ti ɣe fún igbéláruge àwùjò. Ipa tí àwọn ònkòwé, ònkò ewi àti ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ orí itàgẹ́ n ɣe fún àwùjò ko kéré. Àwọn ní àtùpà àwùjò tí a fi n tan imólẹ̀ sí ayé.

Àrànsíolá (2010, 26) ɣàláyẹ̀ nínú ewi “Ọmọ Rere”. Àkólẹ̀ ewi yí gan-an ti fi han ohun tí ó jẹ Àrànsíolá lógún. Báyyí ló ɣe wí:

Má ɣe ipátá mọ
A máa gbó ni láṣo
Má ɣe ọ̀bùn mọ
Àbùkù rẹ pọ
Má purọ mọ, ọ̀rẹ mi
A máa tẹ ni
Má jalẹ mọ
Kíí fún ni níyí
Má sọlẹ mọ
Ọwọ ọ̀lẹ kíí tẹnu ...
Rójú kí o jẹ ọmọ rere

Kíí ɣe wí pé Àrànsíolá, sòrò nípa ìwà búburú nìkan, ó tún yọ kómóòkun èrèdí ìwà náà. Adépòjù (2007) nínú àwọn Ajunilo fi ibínú kọlu àwọn tí ó n hùwà jàgídíjagasn. Adépòjù gbìyànjú láti ɣe àláyẹ ohun tí òfin àwùjò n fẹ láti ọ̀dò àwọn ọmọ gánfẹ́ (àwọn ọmọ wọlé; iyá búsekún). E gbóhun tó wí:

Lágbájá tẹ́tí mọ gbọ o
Èmi ọ̀ bú ọ
Mọ mọ sẹ ‘jàngbòn
Lorin ewi n wí
Kí kóowá ó jómọ ’luàbí

Lòrò yíí dá lé lórí.
 Mòn-on rántí àwọn èyàn rẹ
 Mòn-on rántí ibi wọn gbé bí ọ lómọ.
 Kó o sì tètè rántí ọba Yááràbí ní lànà èşin
 Írántí Ọlórún nìkan nì 'wòsàn èmí...
 È jẹ ká ronú ara a wò
 Ká tún wà a wa şe
 K'Olúwa Ọba ó yónú sí Ọ
 Bó ti yẹ
 Èşù kọ ló dá ọ
 Mọ gbà f'Èşù.

Èròngbà Adépòjù nìbí ní ibágbépò àlàáfíà. Adépòjù fura wí pé tí a kò bá tètè pẹẹkan irókò lórí ọrò ipá, ó máa gbẹbọ tí ó bá dàgbà tán. Èbọ tí ó sì máa gbà kò tayọ idàrúdàpò, àìbàlẹ àyà, pákáleke àti bèbẹ bèbẹ lọ.

Ó súpè fún ipátá omọ láti síwọ ipánlẹ. Ó gbé ọpó tí à sọ iwà omọlúàbí kà. Àwọn ọpó wònyí ni:

- a) Rírántí àwọn ènìyàn wa.
- b) Rírántí ibi tí a bí wa.
- d) Rírántí ọba Yááràbí nílànà èşin.

Ènìyàn tó bá n rántí àwọn ohun wònyí kíí sáàbà şe àşişe ní àwùjọ. Gbogbo igbà tí èdá bá n dá ilẹ òfifò kojá, gbogbo igbà tí a bá ti n lu ilù èmi-jù-ọ, iwọ-ò-jù-mí gbogbo igbà tí igbéraga bá ti n wọ èdá lẹwù, idinlẹ ni èdá n jẹ. Bí èdá bá sì ti mú kókórọ igbéraga lówó; ilẹkùn ibànújẹ ni yóò fí sí.

1.2.3. Ikú Àlùmúntù

Ìşoro àwùjọ kan ni èyí tí Adépòjù sòrò lé lórí láti gbe ọrò ìşèlú ní abala tí èdá ènìyàn lé Omilegbe ènìyàn ni kò yé wí pé ikú kì í şe ohun àwàdà. Ọrò òşèlú to lòòrin gan-an gidi ni. Ídì ni wí pé agbádá kan şoso ti gbogbo èdá dá ni. Kò sí eni tí kò ní kú kò sì sèni tí oko baba rẹ kò ní dìgbòrò. Bí ó ti wù kí a pé tó, èkú iroju níi kẹhùn e kú ewu. Yorùbá pón ikú lé púpòpúpò.

Báwo ni ikú şe jẹ mọ ọrò òşèlú? Ó jẹ ètè tí ó gbájúmọ nínú àşà Yorùbá láti máa fí ikú şe iwàásù fún ibágbépò àlàáfíà nínú àwùjọ ènìyàn. Ènìyàn kíí rántí ikú láìşe gaàyà. Èyí ni Yorùbá şe n sọ pé:

Ikú a polówó á powó
 Ikú á pa talákà á pòşì
 Ikú a polókèelẹ á pàgbo
 Á ní kíru wọn sinmi
 Kíkà gúógúọ kiri

Àyọlò yíí ni a fí n şípè fún àwọn aláìní láti má jampata lórí ipín wọn tó búru. Èyí sì jẹ ọkan nínú aburú tí lítírésò n şe. Ó n rọ àwọn otòşì kí wọn dákẹ igbe, ó sì n fọgbón sọ fún àwọn olówó kí wọn máa rẹni jẹ lọ. Irúfẹ ipẹ yíí ni Adépòjù (2011) şe nínú' ewi "Ìgbà kan ọ lo ilẹ ayé gbo" È gbọ bí ó ti wí:

Enìkan ọ lẹ r'Obáfẹmi Awólówò nílẹ yí mọ ...
 Ọba l'Adéyemí, ó ti wá, ó ti lọ
 Ọba l'Adésọjì Adérẹmí,
 Ó ti şerí rebi àgbàà rẹ
 Èyàn kan ọ lẹ r'Ádéọlá Odùtọlá
 baba onítáyà nílẹ yí mọ ...

Ikú nàà ló pa Adéwálé Thompson
 Àjànàkú birù bàmba...
 Bíkú bá pa Babalọlá Lákòndórò níjọsì
 Ta lẹni tó gbówó tí ikú ò leè pa?
 Ikú tó pa Ègbẹjì olóògùn ikà sọ̀nù lójọsì
 Sáká ló dájú, ikú nàà ló p'Àrònì

Orin idàrò gidi ni a rí nínú àyọ̀lò yí. Ó tún dọgbọ̀n jọ ètẹ̀ ẹ̀ṣipẹ̀ tàbí ètẹ̀ ẹ̀pẹ̀ àwọn àgbà wí pé kí oníkálúkú so ewé agbéejẹ mọ̀wọ̀ nítorí pé ikú ń bẹ. Irúfẹ̀ ènìyàn méréni ni akéwì yí fi ẹ̀ ẹ̀pẹ̀rẹ̀:

- a. Ẹ̀sọ̀rì àwọn Ọ̀ba – Ọ̀ba Adéníran (Aláàfin tí ó gbésẹ̀)
- b. Ọ̀sẹ̀lú – Ọ̀báfẹ̀mi Awólówò
- d. Ẹ̀sòwò Pàtàkì – Adéwálé Thompson, Adéolá Ọ̀dùtọ̀lá
- e. Ọ̀gbòntarigì Ẹ̀sẹ̀gùn – Babalọ́lá Lákòndórò àti Ègbẹ̀jì.

Nípa ewì yí Adépòjù n sọ̀rọ̀ fún àwùjọ. Ó ń jẹ́ kí a mọ̀ wí pé bí ó ti wù kí ènìyàn lààmí laaka to, ikú ní gbẹ̀hin ènìyàn. Èyí gan-an ní ẹ̀pẹ̀rẹ̀ ẹ̀sẹ̀lú ní ẹ̀pẹ̀ ara ẹ̀ni.

3. Àgbalọgbábò

Gbogbo atótónu olùsẹ̀wádíí yí dá lóri ọ̀pọ̀ ìmọ̀ mẹ̀ta:

- a. Ètò ọ̀rọ̀ ajé ni ó ń fa ẹ̀jẹ̀ àjàkú-akátá tí ó ń sẹ̀lẹ̀ ní àwùjọ àwọn ọ̀mọ. Adárhunrun.
- b. Bí ètò tí ó dára bá wà fún pínpin ohun àlùmọ̀nì tí ó wà ní àwùjọ ní ọ̀nà èmi-ò-jù-ọ̀, iwo-ò-jù-mi, ilé ayé yí á dùn jú ẹ̀ran dín-dín lọ. Sùgbọ̀n, ètò dádára bá yí kò le wà nítorí àdámọ̀ iwà ènìyàn ni ẹ̀rẹ̀nìjẹ̀ àti iwà wònbílíkí wòbà.
- d. Lítírẹ̀sọ̀, gégé bí ọ̀rọ̀ ẹ̀sìn jẹ́ ohun èlò tàbí irin ẹ̀sẹ̀ ìmúnisìn tàbí ẹ̀sẹ̀nìdẹ̀rú lówó àwọn alágbára. Lítírẹ̀sọ̀ àti ẹ̀gbọ̀n rẹ̀, ẹ̀sìn maa ń fún ni ní sùúrù ọ̀dẹ̀ ayé àti ẹ̀rẹ̀tí ọ̀run.

A rí àrídájú nínú ẹ̀sẹ̀ yí wí pé ọ̀rọ̀ ọ̀sẹ̀lú gbòòrò, ò sì làmí laaka jú ọ̀rọ̀ ẹ̀sẹ̀lú ẹ̀lẹ̀gbẹ̀jẹ̀gbẹ̀ lọ. Ó jẹ́ ohun tí ó nira diẹ̀ láti sọ̀ fún àwùjọ ènìyàn wí pé ohun tí ó ń jẹ́ ẹ̀sẹ̀lú tayo ọ̀rọ̀ alágbẹ̀jẹ̀gbẹ̀. Atótónu yí ni olùwádíí gbìyànjú láti ẹ̀. A fi ọ̀yẹ̀ gbe wí pé àwọn akéwì tí a lò wònyí fi bátàni ewì wọn jọ àwọn akéwì ẹ̀gbà àtíjọ̀, nítorí àwọn nàà n ẹ̀ṣipẹ̀ wí pé àìdọ̀gba nípa ètò, ọ̀sẹ̀lú', àti ọ̀rọ̀ ajé ọ̀wọ̀ adániwáyé ló ti wá. Alàbá sọ̀rọ̀ lóri Àgbàjù Adúra ó sì yọ̀ kòmoòku lóri bí ó ẹ̀ jẹ́ okùnfà ifàsẹ̀hìn. Àrànsíolá sọ̀rọ̀ lóri ewù tí ó wà nínú fifi ipá mú ni sẹ̀sùn kan ni pàtò.

Adépòjù sọ̀ ọ̀gúlùtù ọ̀rọ̀ àwọn, onísòwò tí ó wà nínú tempili àti Mọ̀sáláṣí Olórùn. Ìyàlénú gbàà niu ó jẹ́ wípẹ̀ gbogbo wọn ló ń sọ̀rọ̀ lóri àwọn ẹ̀lẹ̀sìn míràn. Kò sì' ẹ̀ni tí ó mẹnubá ẹ̀sìn àbáláyé. Gbogbo wọn nàà ni wọn ń polongo àláfíà. Bẹ̀ẹ̀ àláfíà lówùjọ, àwọn olówoí ló pé fún; kò ẹ̀ ẹ̀nífàní Kankan fún tálákà. Ní iparí, àwọn ọ̀nkwé wònyí sọ̀rọ̀ lóri ojú to Yorùbá fi ń wo Ọ̀mọ̀ Rere. Wọn sì ń pa àṣamọ̀ fún àwùjọ ẹ̀gbàlódé lati padà sí ilàna ayé àtíjọ̀ nípa híhu iwà ọ̀mọ̀lúàbí tí ó fún àwọn babáńlá wa ní àláfíà àti ẹ̀bàlẹ̀ àyà.

Ohun méjì ni ẹ̀sẹ̀ iwádíí yí ti ẹ̀.

Ní ọ̀nà àkókó ẹ̀sẹ̀ yí ti fi ẹ̀dì rẹ̀ múlẹ̀ pé kí í ẹ̀ ẹ̀gbẹ̀ ọ̀sẹ̀lú níkan ni ọ̀sẹ̀lú dá lé lóri. Ní ọ̀nà kejì, ẹ̀sẹ̀ yí ti fi ẹ̀dì rẹ̀ múlẹ̀ pé àwọn ọ̀nkwé Yorùbá kún ojú ọ̀sùwọn tó láti sọ̀rọ̀ nípa ẹ̀sẹ̀lẹ̀ àwùjọ Yorùbá, láti kilò iwà láti bá ni wí àti láti ẹ̀ ẹ̀sẹ̀ alóre. Èròngbà ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ènìyàn ni wí pé àwọn akéwì ọ̀kẹ̀ ọ̀kun níkan ni ó ní akaaki láti sọ̀rọ̀ lóri àwùjọ tiwọn. Àláyé olùwádíí yí ni wí pé kò sí bí ọ̀bọ̀ akéwì

èniyàn funfun ti ɛe orí tí inàkí akéwì èniyàn dúdú kò ɛe. Gbogbo wa la ń dání alé; gbogbo wa ni ó ní imò àti òye láti sọ ọ̀rọ̀ nípa àwùjọ ara ẹ̀ni.

Ìwé Ìtókasi

- Adrian (1983). *Redefining Politics: People, Resources and Power*. London: Methuen.
- Easton (1965). *A Framework for Political Analyses*. London: University of Chicago Press.
- Hobbes, T. (1651). *Leviathan* London: Oxford Press.
- Àránsíolá, O. (2010). *Ewì Àkànmú* Ibadan, Worldwide Press.
- Adépòjù, L. (2005) *Ayé Ní Sìwèrè* (The World is Getting Mad). LALPS 72. Ewì Hit Hot Series 67, Ìbàdàn: Lanrad, Records.
- Adépòjù, L. (2007) *Àwọn Àjúnìlọ* (The Power that Be). LALPS 75, Ewì Hit Hot Series 69, Ìbàdàn: Lanrad, Records.
- Adépòjù, L. (2011) *Èsì Ìbò* (The Result of Election). LALPS 94: Ewì Hit Hot Series 88, Ìbàdàn: Lanrad, Records.
- Akínbò, M. (2003) *On Law and Morality*. Lagos: Sunshine Press.
- Àlàbá, O. (1998). *Àṣàyàn Àròfò*. Lagos: The Capstone Publication.
- Lenin, E. (1972). *On Historical Materialism*. Moscow: Progress Publishers.
- Marx, K. and Engels, F. (1884). *Manifesto of the Communist Party* UK: C. H. Kerr and Co.
- Mbah, B. and Mbah, E. (2007): *AZUONYE: Lectures on Igbo Literature and Stylistics*. Nsukka: University of Nigeria Press.
- Ndubuisi, F. (1999) *Man and State*. Lagos: Foresight Press.
- Ruis, D. (1976). *Marx for Beginners*. U. S. A.: Pantheon Books.